

Srebrni križevi iz radionice Albero d'Oro u Korčuli

Tulić, Damir

Source / Izvornik: **Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2007, 167 - 174**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:930660>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Srebrni križevi radionice Albero d'Oro u Korčuli

Procesionale – ophodna raspela koriste brojne bratovštine ili udruge vjernika laika i katedralni kaptoli na čelu svećanih procesija. Riječ je o križevima od plemenitih kovina na kojima su aplicirani reljefi Raspetog, Bogorodice, svetaca zaštitnika, evanđelista, likova s Kalvarije (Žalosne Bogorodice i Ivana, Marije Magdalene i Boga Oca), a nose se na tankim drvenim motkama, o koje su ovješeni crkveni barjaci. Takav primjer nalazimo u gradu Korčuli gdje su uz ophodno raspelo korčulanskog kaptola sačuvana i tri slična raspela koja pripadaju gradskim bratovštinama: Svih Svetih, što je osnovana 1301., Svetog Roka osnovane 1575. i Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa utemeljene 1603. godine. Raspelo bratovštine Svih Svetih, koje je 1471. skovao dubrovački zlatar Ivan Progonović, dobro je poznato u stručnoj literaturi,¹ dok su ostala spomenuta raspela kataloški obradili Ivo Matijaca i Alena Fazinić.²

Korčulanska raspela nabavljena su u relativno kratkom vremenskom razdoblju u Veneciji, a iz žiga u obliku ovala s krošnjom stabla vidljivo je da su sva tri proizvodi radionice Albero d'Oro. Ova radionica dokumentirana je tijekom druge polovice 16. i prve polovice 17. stoljeća. Poznata su i imena dvojice zlatara koji su u njoj djelovali: majstor Paulo (1583.-1604.) i majstor Liberal Zandoni (1640.-1660.).³ Albero d'Oro jedna je od brojnih radionica što su djelovale u Veneciji, gradu najjače umjetničke proizvodnje na Jadranu. U posttridentskom vremenu potreba za predmetima umjetničkog obrta od plemenitih kovina bila je povećana, a velika je proizvodnja rezultirala opadanjem njihove kvalitete. Mnoštvo takvih predmeta iz raznih mletačkih radionica razasuto je po cijeloj istočnojadranskoj obali. Njihova detaljnija rekognicija tek predstoji. Možemo pretpostaviti da će ona rezultirati pouzdanim utvrđivanjem imena radionica te ih dovesti u vezu s naručiteljima i sredinom u koju su procesionali pristizali. Stoga korčulanski procesionali mogu biti dobar pokazatelj uobičajenog izgleda ophodnih raspela na prijelazu 16. u 17. stoljeće. Odlike svetačkih reljefa, oblik križa, količina i raspored ukrasa na njima pokazuju da je riječ o kvalitetnim manufakturnim proizvodima, čija je cijena najvjerojatnije bila pristupačna lokalnim naručiteljima. Takva ophodna raspela, često standardiziranih dimenzija, opremljena drškom, jabukom i križem s aversom i reversom, nisu se međusobno bitno razlikovala. Varirala su u prikazu Bogorodice ili sveca zaštitnika na reversu ili, rjeđe, u prikazu

svetaca specifičnih za kraj ili naručitelja, što su bili smješteni na završecima križeva. Stoga lik sveca na reversu postaje ikonografski, ali nerijetko i umjetnički najzanimljiviji element pojedinog predmeta. Zbog višestoljetne česte upotrebe sva su spomenuta raspela doživjela značajne popravke, nerijetko vrlo diskutabilne kvalitete. Te su intervencije kao posljedicu imale i iznenađujuće izmjene u izvornoj ikonografskoj shemi.

Ophodno raspelo bratovštine Svetog Roka u bratovštinskom inventaru prvi se put spominje 1590.⁴ Iako dokument ne donosi njegov detaljan opis, možemo pretpostaviti da je riječ o onome koje se i danas čuva u bratovštinskoj dvorani (sl. 1).⁵ Raspelo se sastoji od drška ukrašenog graviranim elipsastim kvadrilobima u kojima su križoliki cvjetovi. Kuglasta jabuka ima četiri reljefne krilate anđeoske glavice u punoj plastici, međusobno povezane vrpcom s girlandom cvijeća i voća. Križ je izrađen od drvene jezgre na koju su aplicirane srebrne haste s ovalnim završecima. Na prednoj je strani mali Kristov korpus koji je nadomjestio onaj izvorni, vjerojatno u 19. stoljeću. Na krajevima su prikazana četvorica evanđelista. Na reversu u sredini je visoki reljef s likom sv. Roka, tradicionalno odjevenog u hodočasničku odjeću, sklopljenih ruku, s psom iza nogu, (sl. 2). Majstor se je ovdje oslonio na dva kiparska predloška što također prikazuju sv. Roka, kombinirajući ih. Oba su djelo kipara Alessandra Vittorije, a nalaze se u venecijanskim crkvama San Salvador i San Francesco della Vigna. Tri lika u ovalnim poljima na završecima križa odudaraju plitkoćom reljefa i izvedbom od ostalih radova radionice Albero d'Oro, a to su sv. Sebastijan, sv. Liberan i sv. Kuzma – u literaturi pogrešno identificiran kao sv. Agata.⁶ Četvrta aplika s likom Bogorodice raširenih ruku pripada sceni Kalvarije i potpuno je izvan konteksta. Navedene ikonografske nedosljednosti nastale su u jednom od mnogobrojnih popravaka. Likovi u plitkom reljefu najvjerojatnije su nastali istovremeno kad i samo raspelo, a prilikom jednog popravka na mjesto izgubljene aplike s likom sv. Damjana došla je aplika s likom Žalosne Bogorodice čija se matrica neprekidno ponavlja u radionici Albero d'Oro. Zanimljivo je da je revers bratovštinskog procesionala prije ove intervencije bio, u stvari, ikonografski preslik oltara svetog Roka iz korčulanske katedrale s kipovima svetih Kuzme i Damjana između kojih je zaštitnik sv. Roko. Ostala dva sveca, Sebastijan i Liberan također imaju protukužnu ulogu. Vr-

snoćom izrade na raspelu se ističe držak s jabukom nastao korištenjem više zlatarskih tehnika: iskucavanja, graviranja, punciranja i lijevanja, (sl. 3). O velikoj rasprostranjenosti takvih procesionala govori i činjenica da ovaj križ posjeduje identične komparativne detalje s raspelom iste radionice iz župne crkve Marijina Uznesenja u Vrbniku na Krku. Jednak je njihov oblik, kalupi za iskucavanje reljefa evanđelista i Bogorodice, florealni ukras te držak s nešto jednostavnijom jabukom s graviranim anđeoskim glavicama. Korčulansko raspelo vrlo je slično i procesionalu iste radionice iz crkve San Vigilo u gradu Nago u sjevernoj Italiji nastalom 1620.⁷ Standardni je likovni govor prisutan na oba djela, no raskošan dojam križa iz Naga posljedica je aplikacija u visokom reljefu, vrhunskim djelima majstora Niccolò Roccatagliate. Očigledno, za zahtjevnije naručitelje i uz veću cijenu poznati su majstori izrađivali visoke reljefe u suradnji s brojnim mletačkim zlatarskim radionicama i u tom svjetlu treba gledati na primjer iz Naga ili pak primjer raspela s aplikacijama Tiziana Aspettija u dubrovačkom samostanu Male Braće.⁸ No, korčulansko je raspelo u određenoj mjeri udaljeno od suvremenih ostvarenja velikih majstora mletačke brončane plastike. Kvalitetu cjeline ujedno narušavaju i spomenuti popravci, poput onog izvršenog 1789. u Veneciji uz trošak od 596 lira. Naime, tada je nepažnjom sakristana motka s križem naslonjena na zid pala, a križ je pretrpio veća oštećenja.⁹ Godine 1927. Vicko Caenazzo je zamijenio drvenu jezgru i bočnu borduru ovog procesionala. Taj je majstor bio unuk istoimenog korčulanskog zlatara iz 19. stoljeća, a od djeda, koji je izradio veću količinu liturgijskog suđa i ophodnih križeva na širem korčulanskom području, naslijedio je zlatarsku radionicu na katedralnom trgu.¹⁰

Ophodno raspelo korčulanskog Kaptola ponavlja oblik ophodnog raspela bratovštine Svetog Roka, samo što na završecima nema ovalna, već kvadratna polja s trilobnim završecima,¹¹ (sl. 4). Arhivski podaci u inventaru katedrale iz 1604. spominju »novi križ od srebra«, a 1613. ponovno »novi križ od srebra sa svojom kutijom i jastukom«. ¹² Kao i u prethodnom slučaju, prilikom popravka došlo je do zabune u ikonografskoj dispoziciji jer su aplikacije s likovima evanđelista pogrešno vraćene na avers gdje je središnji lik Raspeti. Aplikacije s prikazom Kalvarije, odnosno, Žalosnom Bogorodicom i Ivanom, Marijom Magdalenom i Bogom Ocem na vrhu, postavljene su na revers gdje okružuju lik sv. Marka Evanđelista. Spomenute aplikacije najvjerojatnije su prekućane i naknadno pozlaćene, moguće prilikom jednog od popravaka, poput onog početkom 18. stoljeća kada je izvorni držak s jabukom nadomješten novim ili pak u prvoj polovici 20. stoljeća kada je nova drvena jezgra nadomjestila staru uz postavu nove bočne bordure.

Na kaptolskom raspelu najbolji je lik pokrovitelja katedrale – sv. Marka Evanđelista, (sl. 5 i 6). Visoki reljef sveca u stavu oranta, odjevenog u albu s bogato ornamentiranom misticom prikazan je u specifičnoj ikonografskoj shemi kakva je u Korčuli bila tradicionalna. Inzistiranje na biskupskom ornatu odražava nastojanje građana i kanonika da korijene svoje crkve nađu u apostolskim vremenima te da se njezini biskupi prepoznaju kao legitimni nasljednici sv. Marka.¹³ Majstoru koji je izradio reljef s likom korčulanskog sveca

zaštitnika po narudžbi lokalnog kaptola morao je biti pred očima gotovo identičan lik koji su na luneti glavnog unutrašnjeg portala bazilike Sv. Marka u Veneciji izradili 1545. braća Francesco i Valerio Zuccato. On je zbog izrazito malih dimenzija svečeva reljefa pojednostavio spomenuti predložak izbacivši zlatovezna polja na središnjem križnom našivku misnice. Ponovio je, međutim, fini cvjetni ukras teksture paramenta i nadodao manju lavlju glavu uz svečeve noge. Naj-sugestivniji je detalj s korčulanskog raspela glava svetog Marka u punoj plastici sa živim izrazom lica što se izravno oslanja na mozaik iz bazilike Sv. Marka. Način izvedbe glave i tipološke karakteristike čitavog prikaza sv. Marka bliske su djelima Niccolò Roccatagliate (oko 1560. – oko 1636.) i njegova sina Sebastiana Nicolinija (spominje se od 1614.) (sl. 7). Visoki reljef s prikazom sv. Marka s korčulanskog raspela podsjeća na njihove brončane kipove crkvenih otaca na balustradi prezbiterija bazilike Sv. Marka u Veneciji kao i na reljef s euharistijskom alegorijom iz crkve San Moisé.¹⁴ Iako su ovi primjeri nešto kasniji od sažetog inventarnog navođenja kaptolskog raspela, može se pretpostaviti da je lik korčulanskog sveca nastao u užem krugu ili radionici u kojoj su se oblikovali Roccatagliata i njegov sin.

Ophodno raspelo Bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa¹⁵ izrijekom se spominje u vizitaciji biskupa Frane Manole 1648.¹⁶ (sl. 8). Ono je oblikom identično kaptolskom raspelu i ponavlja jednaku ikonografsku nedosljednost aversa s evanđelistima i Raspetim te reversa s Kalvarijom koje okružuje reljef Bogorodice s Kristom. Raspeti je Krist izliven po istom kalupu kao i onaj na kaptolskom raspelu, dok je Bogorodica na reversu iskucana po istoj matrici kao i one na reversima ophodnih raspela župne crkve u Vrbniku na Krku, (sl. 9, 10, 11). Držak i jabuka vjerojatno su nastali u istoj radionici kao i raspelo. Kako se na jabuci nalaze četiri krilate anđeoske glave između kojih su kartuše s likovima bratovštinskih svetaca Mihovila, Apolonije, Franje i Karla Boromejskoga, kanoniziranog 1610. godine, ona nije mogla nastati prije navedenog datuma. Ovo je raspelo u potpunosti sačuvalo izvorne ukrasne cvjetove – *fiorone* na završecima križa, kroz čije se perforirane vitice provlačila svišlena ukrasna vrpca, a identične *fiorone* nalazimo na svim raspelima radionice.

Uz ove procesionale u gradu Korčuli potrebno je istaknuti i jedno manje ophodno raspelo iz župne crkve Sv. Petra u mjestu Čara također na otoku Korčuli. Izrađeno je od pozlaćenog bakra s jabukom na kojoj su iskucane bogate girlande između ženskih lica podbrađenih koprenom. Bakrene aplikacije s križa u potpunosti su prekrivene iskucanim reljefom vitica i cvijeća, anđeoskih glava i ptica koje piju iz kantarosa. Na aversu se nalaze aplikacije s evanđelistima i raspeti Krist, dok na reversu nedostaje središnji lik, kao i aplikacija s likom Bogorodice iz Kalvarije. Aplikacije čarskog raspela slične su onima u Korčuli i Vrbniku, no najbliže su onima na ophodnom bakrenom raspelu – relikvijaru iz riznice venecijanske crkve Santa Maria Gloriosa dei Frari. Vrsnoća iskucavanja, plasticitet, sigurnost u izvođenju detalja čini čarske aplikacije, bez obzira na veći stupanj oštećenosti, kvalitetnijima od istih motiva iskucanih u srebru kod ostalih korčulanskih križeva. Ovo je raspelo najvjerojatnije nastalo krajem 16. stoljeća.

Kod njega izostaje žig radionice te nije sigurno je li riječ o proizvodu *bottege* Albero d'Oro.

U ovom je kontekstu vrlo zanimljivo raspelo radionice Albero d'Oro u župnoj crkvi Uznesenja Marijina u Vrbniku, (sl. 12). Ono je najbližnje u cjelini, kao i u nizu detalja raspelu bratovštine Sv. Roka, pa ga je moguće datirati u prijelaz 16. na 17. stoljeće, upravo u vrijeme kada je izvršeno preuređenje i proširenje vrbničke župne crkve kao i obogaćivanje njezina pokretnog inventara.¹⁷ Bogato ukrašeni držak raspela nosi jabuku s krilatim anđeoskim glavama, girlandama i kratušama iskucanim u plitkom reljefu. Na drvenu jezgru križa prikucane su srebrne haste s bogatim, urezanim cvjetnim ukrasom s ovalnim završecima. Raspeti Krist na aversu vrlo je precizno izrađen i vrsno izliven, dok su u ovalima iskucane aplike s likovima evanđelista. Revers čine aplike s motivom Kalvarije koje okružuju plitki reljef Bogorodice s Kristom. Bordura je izvorna, a sastoji se od niza profila s koncentričnim ovalima. Vrbničko je raspelo, uz minimalne popravke i ikonografske nedosljednosti, sačuvalo izvornost cjeline te se po kvaliteti iskucavanja aplikacija može smatrati oglednim primjerom ophodnih raspela radionice Albero d'Oro.

Aplike s još jednog procesionalnog raspela iz vrbničke župne crkve pokazuju da izrazita sličnost s onima nastalim u radionici Albero d'Oro ne znači da su proizvod iste radionice. Ophodno raspelo od posrebnog bakra bratovštine Sv. Ivana Krstitelja najvjerojatnije je nastalo u drugoj polovici 16. stoljeća.¹⁸ Na njemu se nalaze aplike s evanđelistima, Kalvarijom i centralni lik Bogorodice s Kristom nastao po istom kalupu kao i oni iz radionice Albero d'Oro, no na svakoj je aplici žig Mletačke Republike i radionice Orso. Na ovom su raspelu iskucane aplike najniže kvalitete u odnosu na ostale ovdje prikazane, što je posljedica ograničenih mogućnosti majstora koji ih iskucava po vrlo popularnim matricama.

Matrice s evanđelistima i likovima koji čine prizor Kalvarije, a čije otiske nalazimo na svim spomenutim raspelima, nastale su tijekom 16. stoljeća u nekoj od venecijanskih radionica. Njihov je oblik bio pojednostavljen za masovnu proizvodnju, a one su postale omiljene i lako dostupne širokom tržištu 16. i 17. stoljeća, gdje god je dopirao utjecaj Venecije. Iste matrice nalazimo i na ophodnom raspelu iz katedralne riznice u Gradu i u sakristiji venecijanske crkve Santo Stefano, premda je očito da nisu prikucane na raspela radionice Albero d'Oro. Proizvodnja umjetničkog obrta i u vremenu kasne renesanse nastavlja trend višestruke primjene omiljenih matrica, tipičan za srednji vijek, o čemu svjedoče, na primjer, neka raspela u sjevernoj Italiji kao i na zadarskom području.¹⁹

Na temelju vjerojatnog datuma što se oslanja na arhivske vijesti i relativne kvalitete izrade, može se pretpostaviti da je na raspelu bratovštine Sv. Roka u Korčuli i na onom srebrnom iz župne crkve u Vrbniku mogao raditi majstor Paulo (1583.-1604.), dok je ono iz Bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa mogao izvesti majstor Liberal Zandoni (1640.-1660.).

Bilješke

1
CVITO FISKOVIĆ, Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća, u: *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, svezak 1, Zagreb, 1949. (143-249), 204.

2
ALENA FAZINIĆ, IVO MATIJACA, Srebrni oltarni ophodni križevi korčulanskih crkava, u: *Peristil*, 20 (1977.), 23-32; ALENA FAZINIĆ, Srebrnina, ukrasi i obredno ruho korčulanskih crkava od XV. do XIX. stoljeća, u: *Zbornik radova: 700 godina korčulanske biskupije*, (ur.) Igor Fisković, Marko Stanić, Korčula, 2005., (196-270) 214-221.

3
PIERO PAZZI, I punzioni dell'argenteria eoreficeria Veneta, I, Treviso, 1992., 157.

4
IVO MATIJACA, Povijest Bratovštine svetog Roka u Korčuli, Korčula, 1975., 112-113.

5
Ukupna visina raspela iznosi 78 cm, a raspon krakova 41 x 33 cm.

6
Svetac je odjeven u tuniku zaogrnutu plaštem s oplećkom od hermelina. Na glavi mu je liječnička kapica s dugačkom trakom koja pada na prsa, a u ruci apotekarska kutijica s pincetom.

7
DANIELA FLORIS, Oreficeria barocca, u: *Scultura in Trentino: Il Seicento e il Settecento*, I, (ur.) Andrea Bacchi i Luciana Giacomelli, Trento, 2003., 602-603.

8
VINICIJE B. LUPIS, Likovni prilog za Tiziana Aspettija ml. u Dubrovniku, u: *Peristil*, 47 (2004.), 25-32, 32.

9
IVO MATIJACA (bilj. 4), 113.

10
ALENA FAZINIĆ, Nekoliko radova korčulanskog zlatara Vicka Caenazza iz XIX. stoljeća, u: *Peristil*, 26 (1983.), (75-81) 77.

11
Ukupna visina 76 cm, raspon krakova 42 x 34 cm.

12
ALENA FAZINIĆ, IVO MATIJACA (bilj. 2), 27.

13
DAMIR TULIĆ, Sveti Marko i Korčula, u: *Slika Jacopa Tintoretta iz Korčule u svjetlu novih istraživanja*, (ur.) Katarina Kusijanović, Zagreb, 2006., (1-56) 52.

14
CLAUDIA KRYZA-GERSH, Nicolò Roccatagliata (Genova 1560 ca. – Venezia? 1636 ca.) e suo figlio Sebastian Nicolini (notizie dal 1614.), u: »*La bellissima maniera*» *Alessandro Vittoria e la scultura Veneta del Cinquecento*, (ur.) Andrea Bacchi, Lia Camerlengo, Manfred Leithe-Jasper, Castello del Buonconsiglio, 1999., 441-444.

15
Ukupna visina 71 cm, raspon krakova 40 x 33 cm.

16

IVO MATIJACA, *Povijest Bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa i Crkve svetog Mihovila u Korčuli* (objavljeno rukopisno djelo iz 1940.), Korčula – Zagreb, 2006., 67-68.

17

IVAN GRŠKOVIĆ-VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, »Nike uspomene starinske« Josipa Antuna Petrisa, Zagreb, 1953., 148.

18

Ukupna visina 70 cm, raspon krakova 41 x 32 cm.

19

NIKOLA JAKŠIĆ, RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština zadarske nadbiskupije – zlatarstvo*, Zadar, 2004., 31-34.

Summary

Damir Tulić

Silver Crosses Made by Albero d'Oro Workshop in Korčula

Among the liturgical silverware owned by the cathedral of Korčula, the chapter's processional cross, made by the Venetian workshop of Albero d'Oro in the late 16th or at the very beginning of the 17th century, is of special significance. The same workshop was most probably commissioned with making the crosses belonging to the town's con fraternities of St Rochus and Our Lady of Consolation / of the Belt, as a result of their wish to obtain crucifixes that would be almost identical, which reflects the tendency of minor municipalities along the eastern Adriatic to follow the established design schemes. With time, the chapter's crucifix was repaired and renewed several times, more or less successfully, and so were the two crosses belonging to the con fraternities. Beside the fact that all the three processional crosses originate from the same workshop, recent research has identified several names associated with them, such as those of their masters, which makes it possible to date the objects with greater accuracy and reach some insights about the »restoration« interventions on the crosses and their consequences, reflected in their pervasive iconographic inconsistency.

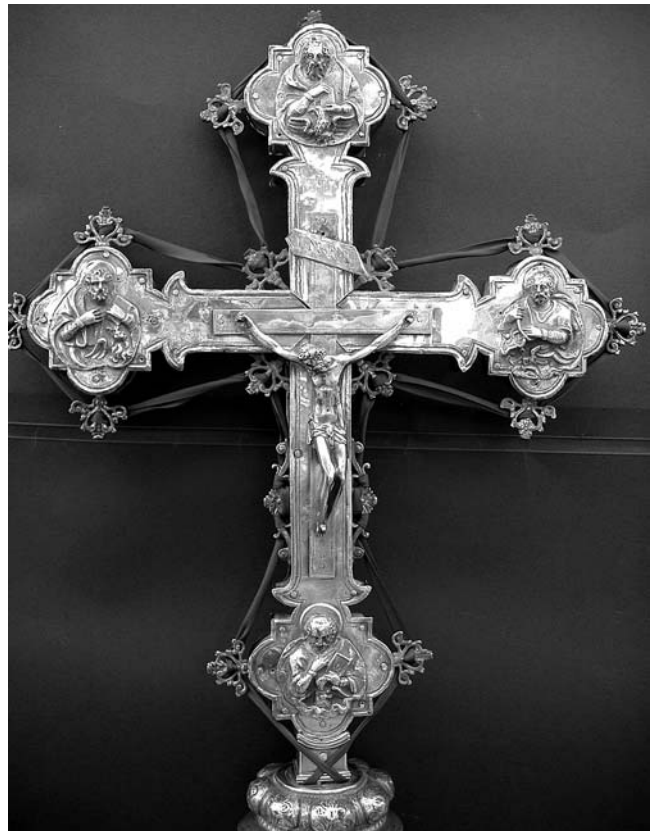
1. Korčula, dvorana bratovštine Svetog Roka, procesionalno raspelo, revers

2. Korčula, dvorana bratovštine Svetog Roka, procesionalno raspelo, lik svetog Roka na reversu

3. Korčula, dvorana bratovštine Svetog Roka, procesionalno raspelo, jabuka

4. Korčula, Opatska riznica Svetog Marka, procesionalno raspelo korčulanskog Kaptola, avers

5. Korčula, Opatska riznica Svetog Marka, procesionalno raspelo korčulanskog kaptola, lik svetog Marka na reversu

6. Venecija, bazilika Svetog Marka, Francesco i Valerio Zuccato, mozaik s likom svetog Marka

7. Korčula, Opatska riznica Svetog Marka, procesionalno raspelo korčulanskog kaptola, lik svetog Marka na reversu (detalj)

8. Korčula, dvorana bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa, procesionalno raspelo, revers

9. Korčula, dvorana bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa, procesionalno raspelo, lik Bogorodice na reversu

10. Vrbnik, župna crkva Uznesenja Marijina, procesionalno raspelo I, lik Bogorodice na reversu

11. Vrbnik, župna crkva Uznesenja Marijina, procesionalno raspelo II, lik Bogorodice na reversu (detalj)

12. Vrbnik, župna crkva Uznesenja Marijina, procesionalno raspelo I, aversu